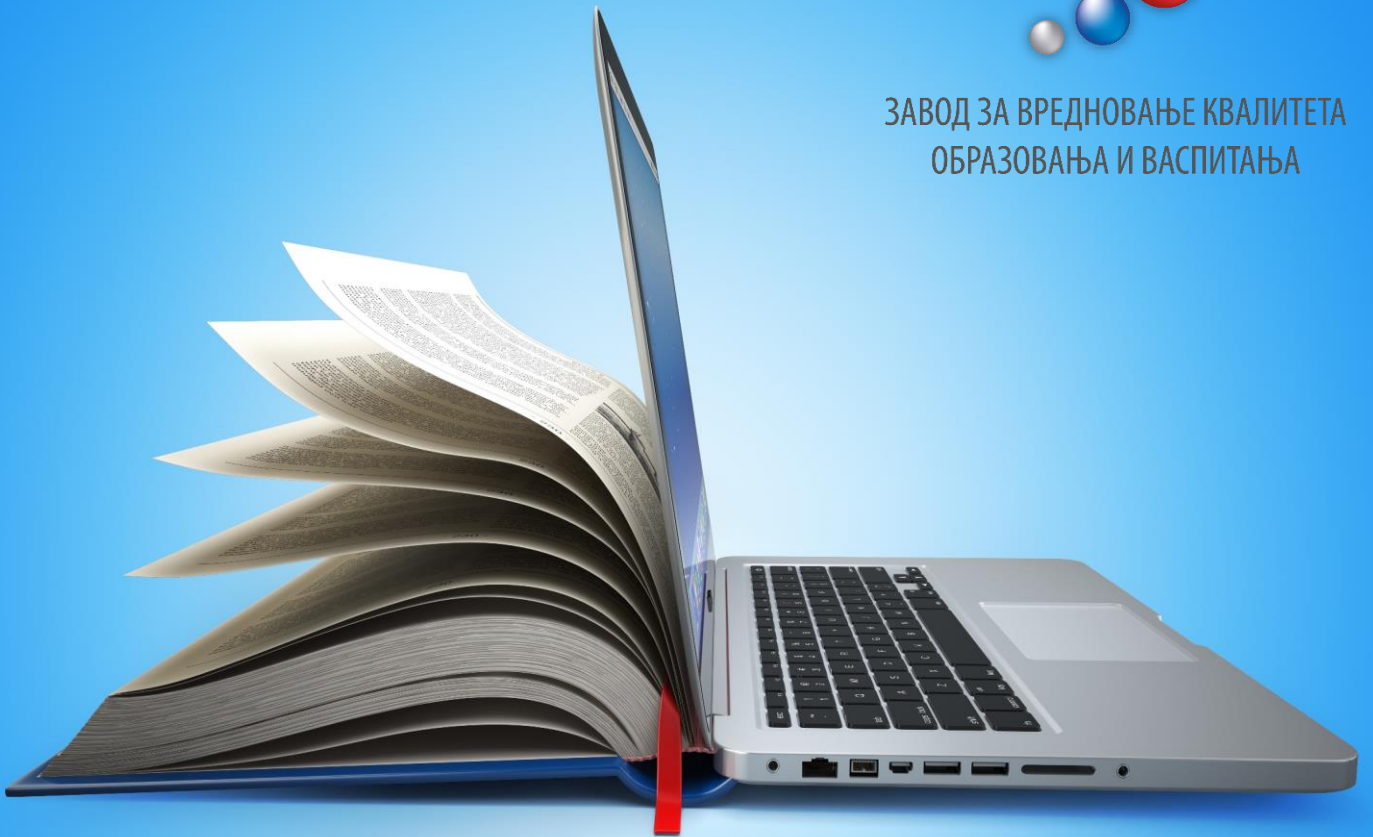

ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Онлајн и хибридно учење

- Дугорочна стремљења и краткорочне смернице -

Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања

Центар за образовну технологију

Центар за испите

ЈАНУАР 2021

Садржај

1. Терминолошко и појмовно одређење.....	2
2. Контекст	3
3. Модели реализације образовно-васпитног рада коришћењем дигиталних технологија.....	5
4. Квалитетна онлајн настава (предности, предуслови и тренутно стање).....	6
4.1. Организација квалитетне онлајн наставе на нивоу школе.....	7
5. Хибридна настава.....	12
5.1. Организација хибридне наставе на нивоу школе	12
6. Емоционална и физичка добробит ученика током онлајн и хибридне наставе ..	14
7. Смернице за рад школа у онлајн или хибридном режиму у другом полугодишту школске 2020/21. године, у периоду пре успостављања Мудл система за управљање учењем	15
7.1. Опште напомене.....	15
7.2. Онлајн настава – краткорочне смернице за школску 2020/21. годину	15
7.3. Хибридна настава – краткорочне смернице за школску 2020/21. годину.....	17
8. Смернице за организацију и остваривање припремне наставе за завршни испит у основном образовању и васпитању у школској 2020/21. години.....	18
8.1. Опште смернице за припремну наставу	18
8.2. Специфичне смернице за припремну наставу.....	18

1. Терминолошко и појмовно одређење

Дигитално образовање је термин који се односи на две различите, али комплементарне области образовне политике - једна обухвата мере усмерене на развој дигиталних компетенција наставника (запослених у образовању) и ученика, док друга обухвата педагошку примену дигиталних технологија у циљу унапређивања квалитета наставе и учења.

Образовање на даљину означава посебан формални образовни процес организован путем различитих медија (дописна школа, радио, телевизија, интернет) током кога наставник и ученик не деле исти физички простор.

Онлајн настава означава вид образовања који је искључиво реализован посредством дигиталних технологија и интернета. Најефикаснији је и најсавременији вид образовања на даљину. Наставник креира подстицајно окружење за учење, води и усмерава рад ученика, учење се реализује кроз различите активности, ученик преузима већу одговорност за своје учење, омогућен је висок степен флексибилности и индивидуализације у раду.

Хибридна настава представља флексибилан приступ организацији наставе који подразумева комбиновање непосредног рада у школи и онлајн наставе. За време хибридне наставе није обавезно да наставници и ученици током читавог трајања образовно-васпитног рада буду у непосредном контакту већ се њихов удео планира у односу на дати контекст (нпр. природу предмета, потребе и узрасне карактеристике ученика и сл.).

Систем за управљање учењем је специјализовани софтвер који се користи за планирање и реализацију активног наставног процеса у онлајн окружењу, у коме је обезбеђена интеракција свих актера, као и услови за процену ученичких постигнућа. Процес планирања наставе у оквиру система за управљање учењем, између осталог, подразумева креирање дигиталних наставних садржаја, додавање образовних ресурса, осмишљавање активности учења (задаци, радионице, форуми) које предвиђају пружање повратне информације, подстицање вршњачког учења и обезбеђују транспарентну формативну и сумативну процена ученичких постигнућа.

Дигитални уређај означава рачунар, лаптоп, таблет или паметни мобилни телефон.

Дигитална компетенција представља скуп знања, вештина, ставова и вредности које омогућавају самостално и безбедно коришћење дигиталне технологије у различитим контекстима (забава, комуникација, учење, активно учешће у друштву, итд.). Дигиталне компетенције су сложене, надограђују се на сет постојећих компетенција (језичка, математичка) и описују се у посебним документима намењеним различитим циљним групама, нпр. дигитална компетенција ученика, дигитална компетенција наставника, дигитална компетенција грађанина.

2. Контекст

Дигиталне технологије имају значајан потенцијал да допринесу подизању квалитета и досезању исхода образовања ученика и студената, као и одраслих особа укључених у целоживотно учење. Посматрано на нивоу система, дигитална трансформација обухвата све области образовне политике. Достављање додатних инструкција школама о томе како да организују онлајн наставу могу повољно да се рефлектују на дугорочне циљеве развоја дигиталног образовања. Оне, пре свега, доприносе додатном оспособљавању школа и наставника да организују квалитетну хибридную наставу, која чини интегрални део образовног процеса у школама. Овај еволутивни корак представља кључни ослонац за унапређивање укупног квалитета образовања на свим нивоима, у ближој и даљој будућности.

Како би се у свим областима образовне политике дигиталне технологије стратешки интегрисале у наставну праксу у земљама Европе и Западног Балкана, Европска комисија:

- имплементира нови Акциони план за развој дигиталног образовања 2021-2027 (Акциони план 2018-2020 је имплементиран);
- омогућава представницима Републике Србије да, од 2014. године, учествују у консултативном процесу, извештавању, изради и бесплатној примени инструмената образовне политике за развој дигиталног образовања, кроз учешће у Отвореном методу координације;
- организује годишње извештавање са фокусом на дигитално образовање у оквиру публикације Преглед образовања и обуке (Education and Training Monitor) за земље чланице и истраживање Дигитално образовање у Европи кроз мрежу Еуридика (Euridice) укључујући Републику Србију као чланицу мреже;
- финансира мерење нивоа дигиталних компетенција ученика кроз ICILS међународно тестирање у коме учествује и Република Србија.

У Републици Србији је од 2014. године успешно имплементиран одређен број инструмената образовне политике у складу са наведеним акционим плановима ЕУ и реализовано континуирано извештавање о томе. Република Србија је документовано препозната као водећа земља у Европи у примени Селфи инструмента, дизајну и брзини ревидирања Оквир дигиталних компетенција наставника и реформи програма наставе и учења у области информатике и рачунарства.

Ипак, треба имати на уму да нису сви пројекти реализовани у овој области у нашој земљи у последњих 20 година били довољно ефектни (реформа образовања захтева значајне ресурсе). Охрабрује чињеница да у складу са *Стратешким оквиром за европску сарадњу у образовању и обуци (ЕТ 2020)* и *Акционим планом за развој дигиталног образовања (EU Digital Education Action Plan 2027)* Европска комисија, у периоду од 2021. до 2023. године, финансира имплементацију пројекта „Превазилажење дигиталног јаза”. Пројекат треба да одговори на кризу изазвану пандемијом, допринесе развоју дигиталног образовања и превазилажењу дигиталног јаза у Републици Србији (посебна пажња је усмерена на компензаторну функцију школе и потребе ученика из осетљивих група). Пројекат спроводе УНИЦЕФ и МПНТР и он обухвата:

- набавку хадрвера и инсталацију бесплатног софтвера ради успостављања инфраструктуре која подржава организацију хибридне и онлајн наставе

(централна и школске инстанце система за управљање учењем Мудл) и пратеће обуке у свим школама у предуниверзитетском образовању;

- унапређивање стратешког и успостављање регулаторног оквира за развој дигиталног сегмента образовања;
- формирање Банке дигиталних отворених образовних ресурса и школских образовно-технолошких библиотека (мобилни дигитални уређаји које ученици из осетљивих група могу да позајме током онлајн наставе) и друге повезане активности.

Такође, у претходном периоду покренут је низ иницијатива које треба да допринесу ширем и дубљем разумевању дигиталног образовања, са фокусом на то да се школе, наставници и ученици на адекватан начин уведу у дигитални свет и свет наставе подржане дигиталном технологијом.

Захваљујући интензивној сарадњи и повезивању са стручњацима из области образовне технологије и наставницима информатике на европском и националном нивоу, као и улагањем додатних напора до сада смо успели да: развијемо савремене програме наставе и учења предмета Информатика и рачунарство за други циклус основног образовања и организујемо пратеће обуке, развијемо програм наставе и учења предмета Дигитални свет за први циклус основног образовања (први и други разред) и организујемо масовну онлајн обуку наставника разредне наставе, управљамо и осигурамо квалитет програма „Школе за 21. век” који имплементира British Council и уведемо ново наставно средство - дигиталне уџбенике кроз имплементацију пројекта „Дигиталне учионице”, у оквиру кога су школама додељени и дигитални уређаји. Такође, објављени су *Оквир за процену капацитета основних и средњих школа за организовање образовања на даљину у случају када је обустављен непосредни рад са ученицима* (који садржи препоруке за организацију хибридне, онлајн наставе и наставе на даљину) и *Оквир дигиталних компетенција наставника - Наставник за дигитално доба 2019* (као вид стручне подршке наставницима у процесу интеграције дигиталних концепата, алата и садржаја у свакодневну образовну праксу), на основу кога су сачињене и организоване пратеће обуке за досезање основног нивоа дигиталних компетенција за 5% наставника.

У циљу изградње дигиталних капацитета, у преко 60% школа примењује се европски Селфи инструмент за самовредновање и процену дигиталних капацитета образовних установа у доуниверзитетском образовању, који је у скорије време допуњен упитником за хибридну и онлајн наставу. Такође, пилотира се програм *Дигитална школа* - стратешки пројекат Европске комисије (Еразмус +) из области подршке реформама образовних политика у Европи и наставља са организацијом седмог догађаја Дигитално образовање (раније Нове технологије у образовању) посвећеног размени примера добре праксе у области примене образовне технологије, који окупља од 3000 до 5000 учесника годишње и који представља највећи регионални догађај у сфери развоја дигиталног образовања.

У овом тренутку, захваљујући интересовању кључних актера и креатора образовне политике, унапређеној институционалној сарадњи и отворености за дијалог, постоји велика шанса да се у Републици Србији, дигитално образовање **помери са маргине и постане равноправна компонента наставе, учења и вредновања у 21. веку**, што је у складу и са Акционим планом Европске комисије 2021-2027.

Република Србија **може за кратко време да успостави квалитетно организовану онлајн наставу у свим школама и тиме осигура добар правац развоја хибридне наставе**, уколико се довољно дуго и посвећено држи дефинисаних праваца развоја. Република Србија може да остане водећа земља у региону која уводи адекватне промене у систем образовања у области дигитализације. Једна од веома позитивних одлика нашег образовног система је отвореност ка доношењу одлука кроз консултативни процес, уз уважавање савета експерата и међународних организација, као и одлучност за коришћење свих расположивих ресурса до њиховог максимума како би се стање у школама унапредило. Од посебне важности је и опредељеност руководилаца образовних установа да прате инструкције органа државне управе и већином да их адекватно примењују.

Стога, кључну улогу у процесу успостављања онлајн наставе, а касније и хибридне наставе, имају лидери на националном нивоу, као и директори школа који треба да разумеју које препреке треба уклонити, како, где и на који начин дигитална технологија може да унапреди образовање, које инвестиције су оправдане и смислене, каква је улога и одговорност наставника, како охрабрити запослене да континуирано уче из примера добре праксе и негују културу размене и сарадње, дискутујући о ризицима и добитима које доноси дигитално друштво. Оно што је најважније јесте да сви актери разумеју да описани процес није нимало компликован и немогућ за примену, већ да захтева невелики организациони искорак, праћење инструкција, унапређен дијалог и уверење у то да ће се наши укупни капацитети за реализацију онлајн и хибридне наставе убрзано, и без алтернативе, повећати.

3. Модели реализације образовно-васпитног рада коришћењем дигиталних технологија

Постоје **три модела** реализације образовно-васпитног рада који интегришу дигиталне технологије у процес наставе и учења:

- 1) непосредан рад у школи уз повремено коришћење дигиталне технологије на часу;
- 2) онлајн настава која је у потпуности реализована путем интернета;
- 3) хибридна настава која комбинује непосредну и онлајн наставу.

Системски приступ и стављање фокуса на развој квалитетне онлајн наставе доприноси унапређивању примене дигиталних технологија у оквиру преостала два модела.

Информације у наставку овог документа представљају одговор на два кључна питања:

1. Како **у року од два до три месеца** од почетка другог полугодишта текуће школске године организовати квалитетну онлајн и хибридну наставу, осигурати развојне скокове у доба пандемије и дигиталне трансформације?
2. Како **у року од 5 дана** од почетка другог полугодишта унапредити постојећу онлајн наставу?

Потреба за одговорима на оба питања дубоко је смислена - без указивања на дугорочну перспективу не би било могуће израдити краткорочне смернице које представљају

одговор на тренутно стање и омогућити наставак развоја постојећих елемената који обезбеђују реализацију онлајн наставе у образовном систему.

4. Квалитетна онлајн настава (предности, предуслови и тренутно стање)

Предности онлајн наставе видљиве су из њених одлика:

- 24/7 приступ интерактивним наставним материјалима са било које локације и у било које време;
- учење у сопственом темпу;
- обезбеђивање услова за дубље разумевање наставних садржаја;
- пружање правовремене повратне информације;
- укључивање свих ученика у активности учења (сваки ученик има „глас“);
- образовни контакт наставника и ученика, међусобно (у онлајн учионици и путем конференцијских алата);
- одсуство дискриминације по било ком основу;
- развој саморегулисаног учења;
- олакшавање породичне динамике.

Онлајн учионица је образовни простор доступан ученицима 24 сата дневно, седам дана у недељи. Онлајн учење је асинхроно, што олакшава породицама са више чланова и мањком дигиталних уређаја да се организују на начин који њима одговара и који смањује психолошки притисак. Задаци и активности у којима ученици учествују временски су орочене, али не захтевају да их сви истовремено раде. Ученици могу да приступају материјалима и дискусијама онолико пута колико сматрају да је потребно. То посебно погодује оним ученицима којима је потребно више времена да размисле о неком материјалу или задатку пре него што наставе са учењем.

У онлајн учионици минимизовани су дискриминишући фактори као што су одећа, физички изглед, инвалидитет, национална припадност и сл. Фокус је на учењу.

Као изузетно важна добробит која произилази из онлајн учења јесте развијање саморегулисаног учења код ученика. Да би били успешни, ученици морају да науче да планирају време и преузму одговорност за своје учење. Наставник је ту да их на том путу подржи.

Основни **предуслови** за реализацију квалитетне онлајн наставе су:

- планирање и организација наставе на нивоу школе (не на „нивоу наставника“);
- употреба квалитетног образовању намењеног специјализованог рачунарског програма - **система за управљање учењем на нивоу школе**;
- приступ дигиталним уређајима наставника и ученика;
- стабилна интернет конекција;
- одговарајући ниво педагошких и дигиталних компетенција наставника.

Тренутно стање

Школе у предуниверзитетском образовању у Републици Србији **су на различитом нивоу дигиталне зрелости** и раде у различитим социо-економским контекстима. Многе школе подигле су ниво своје дигиталне зрелости применом Селфи инструмента и познат им је путоказ жељеног развоја.

Могућности приступа дигиталним уређајима и интернету наставника и ученика код куће, за потребе образовања, повећавају се на задовољавајући начин. Према извештају који је објавио Републички завод за статистику (Годишње истраживање о употреби ИКТ, 2020.), 74,3% домаћинстава поседује рачунар, 94,1% мобилни телефон, 81% поседује интернет прикључак. Разлог због кога неко не поседује интернет прикључак је у 77,7% случајева зато што у домаћинству немају потребу за интернетом. Интерни МПНТР подаци показују да 95% ученика има уређај и приступ интернету.

Запослени у образовању поседују различите нивое педагошких и дигиталних компетенција. Тренутно нема довољно ресурса за припрему програма стручног усавршавања који би брзо постали доступни великом броју наставника и за кратко време довели до значајног подизања нивоа њихових педагошких и дигиталних компетенција потребних за реализацију онлајн и хибридне наставе. *Треба имати у виду да само 39% наставника у ЕУ сматра да су добро или веома добро припремљени да користе дигиталну технологију у свакодневном раду (ОЕЦД Настава и учење, међународна студија). Процењује се да је ситуација у Републици Србији слична. Ипак, низом мера и одлука донесених на националном нивоу (стављањем на располагање одређених ресурса и смерница, отварањем простора за професионални развој кроз хоризонтално учење, ослобађањем времена наставника за професионални развој и сл.) може доћи до стицања нових вештина и повећања компетенција наставника у датим околностима за краћи временски период.*

4.1. Организација квалитетне онлајн наставе на нивоу школе

Кључ успеха онлајн наставе је промена уобичајене организације рада школе и снажна подршка новим видовима наставе, учења и комуникације.

Систем за управљање учењем треба да буде инсталиран на нивоу школе. Овај предлог утемељен је у доминантној теорији развоја школе, као и на основу праксе развијених земаља које дуже од једне деценије примењују системе за управљање учењем у оквиру својих образовних система (Аустрија, Уједињено Краљевство, Република Кореја, Хрватска, итд). Успостављањем једног система за управљање учењем школа формира централно место у коме се одвија сва наставна комуникација и учење. У том смислу, избор система за управљање учењем школа мора да начини одговорно и пажљиво, на основу његових функционалности. Од пресудног значаја јесу:

- функционалност која омогућава поновно коришћење успостављених онлајн учионица (наредне школске године наставници могу да упишу нове ученике, без потребе да наново креирају наставне садржаје и активности учења). Само на овај начин наставници ће бити у ситуацији да квалитативно унапређују створено образовно окружење, уносе промене засноване на искуству и тиме подижу квалитет онлајн наставе коју реализују развијајући тиме и своје дигиталне, али и педагошке компетенције;
- функционалност која омогућава аналитику учења (детаљно праћење активности и постигнућа ученика у оквиру система, а самим тим правовремено формативно и праведно сумативно оцењивање);
- функционалност која омогућава организовану размену високо квалитетних наставних пакета са националног нивоа ка школи и хоризонтално између школа и наставника (преузимање и инсталирање спремљених наставних садржаја и активности);
- одлике које систем чине у потпуности безбедним (падаци су на локалном серверу, нема скривених прикупљања података о корисницима и евентуалне злоупотребе).

У нашој образовној заједници од 2003. године користи се бесплатан систем за управљање учењем – Мудл (елгл. Moodle) који је развила и преко 20 година континуирано усавршава сама међународна образовна заједница управо за потребе образовне заједнице. То је **једини бесплатан систем** који у потпуности омогућава реализацију квалитетне онлајн наставе која се заснива на конструктивистичком приступу настави и који омогућава примену *Ревидиране Блумове таксономије* (кључног инструмента у процесу планирања наставе и учења).

Остала софтверска решења која се налазе и примењују на међународном и домаћем тржишту не садрже кључне функционалности, односно не представљају адекватно решење за реализацију ефикасне, одрживе, лако осавремењиве и квалитетне онлајн и хибридне наставе. *Савет Европе за 2021. годину припрема препоруке за своје чланице о начину на који се дигитално образовање може развијати у Европи и ослободити уплива и потенцијалне штете коју јој тренутно наносе неадекватна софтверска решења.*

Министарство просвете, науке и технолошког развоја планира инсталацију система за управљање учењем Мудл за све школе до краја марта 2021. године и реализацију обуке за школске администраторе.

Систем за управљање учењем Мудл које школе буду добиле од државе (у овом пројекта *Превазилажење дигиталног јаза*) у обавези су да користе сви наставници и ученици. Неопходно је да у школи постоји лице које пружа техничку подршку у случају проблема са реализацијом онлајн образовања и администрира школски систем за управљање учењем (успоставља онлајн учионице, додељује их наставницима и уписује ученике). За ова лица биће организована системска обука. Ове одлуке треба да се рефлектују и у одговарајућој регулативи.

С обзиром на то да временска одредница у онлајн простору не може бити радни дан, већ радна недеља, школа је у обавези да креира и крајем текуће недеље достави ученицима **недељни план образовних активности**, креиран на основу *Посебног програма наставе и учења* који је израдио Завод за унапређивање образовања и васпитања. Свим одељењима треба да буде достављен план који обухвата информације које се тичу:

- датума и времена провере знања током наредне седмице (што је у сагласју са *Планом контролних и писмених задатака* који се утврђује на почетку сваког полугодишта);
- датума и времена одржавања синхроних активности попут:
 - часова конкретних предмета (једном седмично у трајању од 30 минута за сваки од предмета или највише два пута недељно за предмете заступљене са више од два часа на недељном нивоу);
 - часа одељењске заједнице;
 - родитељског састанка.

Поред обавештавања ученика, руководство школе у обавези је да **две недеље раније** информисе наставнике и стручне сараднике о датуму и времену одржавања синхроних догађаја попут:

- седница наставничког већа, разредних већа и стручних актива на којима се, између осталог, преиспитује успешност процеса и размењују искуства о реализацији онлајн наставе;
- састанака ученичког парламента на којима представници ученика, између осталог, износе предлоге за унапређивање организације онлајн наставе;
- састанака савета родитеља на којима представници родитеља, између осталог, износе предлоге за унапређивање организације онлајн наставе;
- седница школског одбора и сл.

Изузетно је значајно да наставници и стручни сарадници две недеље раније знају за ове састанке како би могли да планирају комуникацију са ученицима.

Све ове синхроне активности реализују се коришћењем неког од конференцијских алата (Тимс, Гугл мит, Зум, Вибер...).

4.1.1. Активности наставника током онлајн наставе (креирање ресурса и осмишљавање активности (обавезних и додатних/допунских); менторски рад; процена ученичких постигнућа - формативна и сумативна; синхрона комуникација)

Онлајн учење је асинхрони вид учења који подразумева да је наставник обавезан да у оквиру школског система за управљање учењем успостави онлајн учионицу тако да она на недељном нивоу садржи:

- **интерактивне материјале за учење** (лекције са одабраним наставним садржајима који одражавају суштину изучаване теме; тестове који омогућавају ученицима да провере разумевање тих садржаја и добију програмирану повратну

информацију; линкове ка дигиталним уџбеницима са јасним упутством који елементи дигиталног уџбеника треба да се користе и на који начин);

- **обавезне и допунске/додатне задатке** који активирају ученике и доприносе конструкцији знања (нпр. форуме у оквиру којих наставник поставља интригантна питања која подстичу ученике на образовну комуникацију, изношење мишљења и ставова и резултирају дубљим размишљањем и бољим разумевањем садржаја изучаване наставне теме), а засновани су на материјалима за учење које је наставник креирао;
- јасно истакнуто **време (рок)** до кога обавезни и допунски/додатни задаци морају да буду завршени.

Наставник недељне образовне садржаје припрема водећи рачуна о временском оптерећењу ученика (за предмет заступљен са једним часом недељно временско оптерећење на недељном нивоу не треба да пређе 45 минута). Ученици морају да добију јасна упутства шта треба да ураде у оквиру система за управљање учењем сваке недеље. Дакле, наставник мора да распореди активности на недељном нивоу и исказе шта су његова очекивања од ученика - шта треба да ураде до краја недеље и шта евентуално треба да ураде да се припреме за наредну недељу.

Током радне недеље наставник се посвећује интеракцији са ученицима **претежно асинхроно, у текстуалној форми** (прати шта пишу на форумима, усмерава дискусије, прегледа задатке и даје повратне информације). Наставников фокус је на изградњи динамичне заједнице учења кроз сарадњу. Започињући разговоре на форумима, задајући подстицајне задатке и пружајући правовремену повратну информацију он доприноси сазнајном процесу својих ученика. Интерактивност окружења подстиче развој логичког и критичког мишљења код ученика.

Онлајн настава подразумева и „живи“ контакт ученика и наставника (**недељна синхрона комуникација у трајању од 30 минута**). Пожељна динамика ових сусрета који се одвијају помоћу конференцијских алата подразумева виђање по једном недељно за сваки од предмета или највише два пута недељно за предмете заступљене са више од два часа на недељном нивоу. Ово време наставник треба да посвети менторском раду, јачању социјалних веза и подршци ученицима (образовној и емоционалној).

Многа истраживања о онлајн настави и учењу показују да видео-предавање за онлајн наставу треба да траје до 10 минута. Из истраживања знамо и да ученици који уче онлајн, раде то у више наврата у мањим периодима у току дана (од по највише сат времена). Стога, онлајн наставу треба поделити у мање делове којима ученици могу да управљају. Ако наставник није пажљив, он може да преоптерети ученика и тиме осујети процес конструкције знања и развој саморегулације у учењу.

Оцењивање је процес прикупљања информација о ономе што ученици знају, односно шта су научили током свог онлајн образовног искуства. Ако је школа одговорно приступила примени система за управљање учењем постојаће јасан траг свега онога

што су ученици радили и наставник ће, као и надлежне саветодавне и инспекцијске службе, имати потпуни увид у рад свакога од њих.

Формативне процене се дешавају у току онлајн учења и користе се за утврђивање колико добро ученик конструише знања користећи расположиве наставне материјале и учествујући у предвиђеним активностима. Најбоље је да формативна процена буде редовна, доследна и да и обезбеђује критичке повратне информације ученицима.

Сумативне оцене у онлајн окружењу поистовећују се са завршном провером знања и мере оно што је ученик научио након завршетка одређене области/теме. Сумативне оцене ученика наставнику потврђују колико доступни ресурси и осмишљене активности подржавају досезање исхода учења. Ако наставника брине праведност оцењивања у онлајн окружењу препоручује се провера знања кроз тестове који садрже отворена питања, кроз вршњачко оцењивање¹ или онлајн испитивање путем неког од конференцијских алата (Тимс, Гугл мит, Зум, Вибер...).

Резултате оцењивања наставник треба да користи за идентификовање области за побољшање и осигуравање да доступни ресурси и активности задовољавају потребе учења.

Од момента од када почну са применом система за управљање учењем Мудл и изучавањем пратећих стручних водича и материјала, сви наставници који имају основни ниво дигиталних компетенција **за мање од месец дана моћи ће да овладају свим његовим функционалностима**. За наставнике који не поседују дигиталне компетенције процена је да је потребно да посвете додатних 15 дана учењу и практичном рада како би могли да обављају своју професију у складу са захтевима дигиталног доба, пандемије и струке.

4.1.2. Активности ученика током онлајн наставе (проучавање ресурса, учешће у **свим обавезним** активностима (форуми и задаци), синхрона комуникација)

Ученици су у обавези да проуче наставне материјале које је наставник поставио, да ураде обавезне задатке и учествују у комуникацији на форумима, као и у синхроној комуникацији.

Као изузетно важна добробит која произилази из онлајн учења јесте развијање саморегулисаног учења код ученика. Да би били успешни, ученици морају да науче да планирају време и преузму одговорност за своје учење. Наставник је ту да их кроз добро конципиране онлајн ресурсе и активности на том путу подржи.

¹ Вршњачко оцењивање (могуће у Мудлу) поставља ученике у ситуацију да међусобно прегледају и вреднују радове. Такве активности дају сваком ученику прилику да, док процењује туђи рад, приспита сопствено знање, а затим саопшти своје повратне информације на доследан и структуриран начин, указујући на путеве побољшања.

5. Хибридна настава

Искуство наставника током реализације онлајн наставе представља основу за успешно планирање хибридне наставе. Наставници брзо могу да увиде да активности које су практиковали у учионици могу да реализују и у онлајн окружењу једнако добро, неретко и боље него у школи.

Хибридна настава, између осталог, представља одговор на потребу да се:

- настава адаптира и подешава према новим и другачијим условима и ситуацијама;
- додатно уваже индивидуалне разлике у когнитивном развоју ученика;
- додатно уваже разлике у учењу различитих наставних предмета;
- повећа удео времена посвећеног учењу;
- ученику омогући да самостално одлучује о времену, месту, начину и темпу учења.

Хибридна настава је врста наставе коју ћемо и након пандемије настојати да развијамо и негујемо због њеног великог потенцијала да допринесе укупном квалитету образовања на свим нивоима. Одабир образовању намењеног система за управљање учењем пресудан је и за реализацију квалитетне хибридне наставе. Хибридна настава може имати удео онлајн наставе (условно говорећи) од 5% до 95%. Тада говоримо о континууму наставе подржане дигиталним технологијама. Свака школа и сваки наставник треба да уме и може да одлучи где ће на том континууму да се нађу његови ученици и његова настава. Приликом доношења одлуке о уделу онлајн наставе и непосредног рада, треба узети у обзир: околности, карактеристике и потребе ученика, исходе учења које треба достићи, доминантан педагошки приступ настави, пожељне наставне методе у односу на захтеве садржаја предмета и доступне ресурсе. Реализација хибридне наставе захтева континуирано преиспитивање и доношење одлука у интересу ученика.

5.1. Организација хибридне наставе на нивоу школе

Постоји више концепата који могу да представљају ослонац планирању хибридне наставе. У нашој образовној пракси најпознатији је **модел изокренуте учионице**. Реч је о педагошком моделу у којем су типични елементи наставе - *предавања* и *домаћи задаци* заменили места. Ученици код куће, пре доласка у школу гледају кратка видео-предавања и у школу одлазе упознати са основним елементима онога што ће учити. У школи, време је посвећено когнитивно захтевнијим активностима - вежбама, пројектима или дискусијама, тј. дубљем разумевању наставних садржаја за које је ученицима потребнија подршка наставника. На овај начин ресурси се мудро користе, а време које наставник и ученици проведе у непосредном контакту дубоко је смислено.

5.1.1. Активности наставника током хибридне наставе (не да предаје, већ да менторише, пружа подршку)

Време које наставник проводи у непосредном контакту са ученицима, тзв. школско време, од изузетног је значаја за досезање предвиђених исхода образовања. С обзиром на то да у хибридном моделу наставе школа располаже системом за управљање учењем, упознавање ученика са основним елементима новог концепта који се проучава оквиру одређеног наставног предмета не треба да се дешава у учионици, већ у онлајн простору. Више је разлога за овакав приступ, а најзначајнији су утемељени у чињеницама да сви ученици не уче једнако брзо и не запамте све што су у школи чули. Упознавање са новим градивом у онлајн окружењу пружа могућност ученицима да у сопственом ритму, по потреби и више пута, проуче ресурсе које им је наставник ставио на располагање и у школу дођу са питањима. Наставник школско време треба да посвети управо одговарању на ова питања, појашњавању места која ученици перципирају као тешка или недовољно јасна.

Уочљиво је да хибридна настава може да буде посматрана као онлајн настава у оквиру које се синхрона комуникација не дешава путем конференцијских алата, већ уживо, у школи. У том смислу, активности наставника током хибридне наставе не разликују се у многе од оних које постоје током онлајн наставе.

5.1.2. Улога ученика током хибридне наставе (ново градиво усваја код куће, у школи ради теже задатке)

Ученици су у обавези да пре одласка у школу проуче наставне материјале које је наставник поставио у оквиру система за управљање учењем и ураде тест којим се проверава разумевање представљених садржаја. Ученик треба пажљиво да решава тест питања и концентрисано да чита програмиране повратне информације.

У школу ученик долази са основним знањима из области коју учи. Уме да артикулише каква му је подршка потребна и да је тражи од наставника или вршњака. Школско време користи за дубље разумевање наставних садржаја,

6. Емоционална и физичка добробит ученика током онлајн и хибридне наставе

Од почетка пандемије уочено је **постојање узнемирености** родитеља, ученика и наставника која је узрокована ограниченим обимом социјалних интеракција и кретања. Стручњаци из области психологије не искључују могућност настанка здравствених проблема у каснијем животном добу.

У циљу повећања емоционалне и физичке добробити ученика и стварања предуслова за достизање бољих постигнућа, потребно да школе искористе потенцијал дигиталне како би:

- у оквиру прописаног недељног оптерећења ученика **пружиле додатне могућности и дале приоритет наставним предметима који доказано позитивно утичу на ментално и физичко здравље ученика (физичко васпитање, музичка и ликовна култура);**
- у оквиру недељног плана активности обезбедиле прилике за подстицање и развој физичких и здравствених способности, као и развој креативности (нпр. организовати синхрону активности са свим ученицима једног разреда, а не само једног одељења и тако више пута организовати пожељну наставу, понудити листу активности у изборним терминима за реализацију и линкове ка ресурсима у оквиру недељног плана);
- пратити резултате рада на повећању нивоа задовољства и мотивације код ученика што представља основни предуслов за очување менталног здравља и ефикасно учење.

Из новијих истраживања знамо да:

- физичка активност побољшава проток крви у мозгу, подстиче развој нових можданих ћелија и повећава могућности за даље учење;
- певање и покрет јесу у директној су вези са коришћењем фонотарног апарата, а самим тим и у вези са менталним и имуним системом организма - током певања луче се хормони који утичу на боље расположење, али и на систем који активира успостављање комуникације, што је од изузетног значаја за ментално здравље, социјални, емоционални и будући културни развој и музички укус ученика. Нарочито је позитивно групно певање које шири границе социјалног развоја и које је корен будућег културног развоја и свести ученика;
- ликовни израз омогућава ученицима да се изборе са широким спектром менталних болести и психолошким тегобама. Кроз креативно изражавање ученици побољшавају своје ментално здравље.

7. Смернице за рад школа у онлајн или хибридном режиму у другом полугодишту школске 2020/21. године, у периоду пре успостављања Мудл система за управљање учењем

7.1. Опште напомене

- Приликом дефинисања организације рада у онлајн или хибридном режиму школе треба да имају на уму да родитељи могу да проводе дужи период на послу или да раде од својих кућа, те да нису у могућности да помажу ученицима. Веома је важно да настава и учење буду планирани тако да не траже додатан ангажман родитеља који су већ преоптерећени ситуацијом изазваном пандемијом вируса Covid 19;
- Прве две недеље другог полугодишта треба да буду посвећене обнављању градива, како би наставници имали времена да припреме и/или размене наставне материјале потребне за извођење онлајн или хибридне наставе;

7.2. Онлајн настава–краткорочне смернице за школску 2020/21. годину

1. Школа је у обавези да онлајн наставу организује на недељном нивоу. Елементи такве онлајн наставе подразумевају да:
 - **сваког понедељка у 8 часова ученицима буду доступни материјали и активности са роковима израде за све предмете предвиђени за ту радну недељу, као и распоред синхроних (уживо) часова.**

Наставници су у обавези да креирају материјале и активности, као и да реализују синхроне (уживо) часове.

У материјале спадају:

- ✓ **лекција** за чије проучавање ученицима није потребно више од 15 минута. Лекције имају улогу да упознају ученике са најважнијим елементима концепта који се изучава и, по потреби, укажу на додатне изворе;
- ✓ **тест** који садржи питања везана за садржај лекције и обимне повратне информације за тачне, односно нетачне одговоре ученика.

Активности треба да буду временски орочене и у њих спадају:

- ✓ **форум** у оквиру кога наставник поставља питање или задаје проблемски задатак који активира ученике и захтева од свакога од њих да одговори или понуде своје решење. Наставник усмерава дискусију, тражи додатна појашњења, коментарише исказе ученика...
- ✓ **задатак** у оквиру кога ученици одговарају на постављено питање или решавају проблемски задатак тако да само наставник може да види решење и коментарише га.

У току једне радне недеље наставник може да постави више форума и/или задатака водећи рачуна о укупном оптерећењу ученика предвиђеном за његов предмет.

У синхроне (уживо) часове спадају састанци наставника и ученика у трајању од 30 минута недељно организовани путем конференцијских алата попут Тимса, Гугл мита, Зума, Вајбера...

С обзиром на то да већина школа организује онлајн учење у оквиру Гугл учионице, показаћемо како, на недељном нивоу, треба да изгледа образовно окружења које, у ограниченим условима софтверског решења, највише погодује онлајн учењу.

Као пример, одабран је предмет *Српски језик и књижевност*, а као недељна наставна тема *Фонетика*.

Обавештење за ученике о садржајима 17. радне недеље на стриму Гугл учионице:

The screenshot shows a Google Classroom announcement. At the top, there are four tabs: "Стрим" (Live Stream), "Школски рад" (Classwork), "Људи" (People), and "Оцене" (Grades). The "Стрим" tab is selected. Below the tabs, there is a profile picture of a user and their name. The announcement text reads: "У тему РН 17: 18.01-22.01. постављени су наставни материјали и активности за 17. радну недељу. Часови на Гугл миту у трајању од 35 минута биће одржани у следећим терминима: - 19.01. у 10:50h (Тема: Кључне речи лекције и анализа одговора на тест питања) - 21.01. у 10:50h (Тема: Анализа одговора на форумско питање - разрешавање недоумица)".

Недељни наставни материјал и активности са роковима израде:

The screenshot shows a Google Classroom assignment list. At the top, there are four tabs: "Стрим" (Live Stream), "Школски рад" (Classwork), "Људи" (People), and "Оцене" (Grades). The "Школски рад" tab is selected. Below the tabs, there is a title "РН 17: 18.01 - 22.01." and a settings gear icon. The list contains three items:

Икона	Назив задатка	Датум и време рока
	Лекција: Фонетика 1	Измењено је 5. јан
	Тест: Фонетика	Рок: 19. јан 10:30
	Форум: Отворено питање у вези са фонет...	Рок: 21. јан 10:30

- **наставници буду обавештени бар две недеље раније о терминима одржавања састанака наставничког и разредних већа, актива и сл;**
 - **родитељи буду обавештени бар две недеље раније о терминима родитељски састанака и седница савета родитеља.**
2. Током онлајн наставе ученици су дужни да изучавају достављене наставне материјале, учествују у форумским активностима и раде обавезне задатке у предвиђеном року. У обавези су и да присуствују синхроним (уживо) часовима;
 3. Часови одељењске заједнице морају бити синхрони и посвећени пружању емотивне подршке ученицима зато што је то посебно осетљив и исто онолико важан задатак колико и праћење да ли ученик учи.

7.3. Хибридна настава –краткорочне смернице за школску 2020/21. годину

1. Школа треба да организује хибридную наставу по моделу изокренуте учионице. Елементи тако организоване наставе подразумевају да:

- **сваког петка ученицима буду доступни наставни материјали за све предмете предвиђени за изучавање током наредне радне недеље.**

Наставници су у обавези да креирају материјале и поставе их онлајн окружење за учење.

У материјале спадају:

- ✓ **лекција** за чије проучавање ученицима није потребно више од 15 минута. Лекције имају улогу да упознају ученике са најважнијим елементима концепта који се изучава и, по потреби, укажу на додатне изворе;
- ✓ **тест** који садржи питања везана за садржај лекције и обимне повратне информације за тачне, односно нетачне одговоре.

2. Ученици су дужни да пре доласка у школу проуче наставне материјале које је наставник креирао. Они у школу долазе упознати са основним елементима онога што ће учити и школско време користе за изазовније задатке, вежбе и групне активности.
3. Време које наставници проводе у школи са ученицима треба да буде посвећено активностима које продубљују знања ученика, а заснивају се на наставним материјалима постављеним у онлајн окружење. Другим речима, наставници не треба да предају у школи.
4. Интеракција наставника и ученика не треба да буде ограничена само на активности у школи. Наставници треба да буду доступни ученицима и у онлајн окружењу кроз сараднички рад на форумима.

8. Смернице за организацију и остваривање припремне наставе за завршни испит у основном образовању и васпитању у школској 2020/21. години

У складу са новонасталом ситуацијом и мерама Владе Републике Србије, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања предлаже начин реализације припремне наставе за завршни испит у основном образовању и васпитању. Уколико се припремна настава за завршни испит буде организовала у школи, треба је организовати на начин који осигурава безбедност и здравље ученика и запослених, у складу са препорукама надлежних органа и институција. Уколико се припремна настава за завршни испит буде организовала онлајн, треба је организовати технички на исти начин на који је организована и редовна онлајн настава, при чему је велики акценат на интеракцији наставника и ученика.

8.1. Опште смернице за припремну наставу

Како ће ученици који ће полагати завршни испит школске 2020/2021. године завршити основно образовање у атипичним условима изазваним пандемијом, потребно је плански и промишљено организовати припремну наставу. Закон о основном образовању и васпитању предвиђа припрему ученика за полагање завршног испита коју школа може да организује током другог полугодишта осмог разреда, а дужна је да организује припрему ученика за полагање завршног испита десет дана пре полагања испита у трајању најмање два часа дневно из предмета који су обухваћени полагањем („Службени гласник РС”, бр. 55/2013, 101/2017, 27/2018 - други закон и 10/2019).

Неизмерно искуство које наставници имају у припремама ученика за полагање завршног испита потребно је прилагодити новим условима рада. Планирање припремне наставе треба заснивати, као и до сада, на образовним стандардима постигнућа („Службени гласник РС – Просветни гласник”, 5/2010).

При планирању припремне наставе треба имати на уму пре свега специфичност школе и одељења, и у складу са тим осмислити активности које ће помоћи ученицима да обнове градиво претходних разреда и да га повежу у јединствену целину што ће им помоћи да спремно и успешно одговоре на захтеве завршног испита. У циљу припреме засноване на ученичким постигнућима пожељно је да ученици пре почетка припремне наставе решавају један дијагностички тест (може се користити неки од тестова са претходних пробних и завршних испита) који ће послужити за адекватно планирање.

8.2. Специфичне смернице за припремну наставу

Припремна настава за полагање завршног испита због своје улоге и функције неопходно је да садржи следеће:

- Обнављање најважнијих појмова, правила, законитости, формула и сл.
- Указивање на типичне пропусте и грешке које су ученици претходних година правили на овом испиту (нпр. типичне рачунске грешке, попуњен тест графитном оловком, прецртан један део задатка, употреба скраћеница).
- Примере задатака са претходних завршних испита које наставници могу преузети са сајта Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања <https://ceo.edu.rs/zavrшни-ispit-u-osnovnom-obrazovanju/testovi-sa-pratodnih-zavrshnih-ispit/>, као и са претходних пробних завршних испита <https://ceo.edu.rs/zavrшни-ispit-u-osnovnom-obrazovanju/probni-zavrshni-ispit/>.
- Примере задатака из збирки задатака за завршни испит у основном образовању и васпитању чији је издавач Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања и Просветни преглед.
- Домаће задатке ученицима на припремној настави треба задавати у складу са њиховим личним напретком у односу на област, као и у циљу подстицања на даљи самостални рад. Посебну пажњу треба обратити на праћење израде домаћих задатака у педагошкој документацији.
- Упућивање ученика на бесплатне онлајн ресурсе који могу бити корисни за обнављање најважнијих појмова, правила, законитости, формула и сл. за припрему завршног испита (нпр. <https://www.mojaskola.gov.rs/>, <http://www.zavrshniispit.math.rs/>).

У редовној настави у току другог полугодишта потребно је што чешће користи примере задатака који су у директној вези са образовним стандардима постигнућа, при чему није потребно ученицима истицати шифру и формулацију стандарда.

Такође важно је редовно информисати родитеље, тј. законске заступнике, о активностима и напретку ученика преко Ес-дневника или на неки други начин.